క్షేమేంద్రకృత

ఔచిత్య విచారచర్చ

కృతారివంచనేదృష్టిర్యేనాంజనమలీమసా
అచ్యుతాయనమస్తస్మై పరమౌచిత్యకారిణే॥ 1

కృత్వాపి కావ్యాలంకారాం క్షేమేంద్ర:కవికర్ణికామ్
తత్కళంకం వివేకంచ విధాయ విబుధప్రియమ్॥ 2

ఔచిత్యస్య చమత్కార కారిణశ్చారుచర్వణే
రసజీవిత భూతస్య విచారం కురుతేధునా॥ 3

కావ్యస్యాలమలంకారై: కిం మిథ్యా గణితైర్గుణై:
యస్యజీవితమౌచిత్యం విచింత్యాపి నదృశ్యతే॥ 4

అలంకారాస్త్వలంకారా: గుణా ఏవగుణాస్సదా
ఔచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరంకావ్యస్యజీవితమ్॥ 5

ఉచితస్థానవిన్యాసా దలంకృతిరలంకృతి:
ఔచిత్యాదచ్యుతానిత్యం భవంత్యేవ గుణా గుణా:॥ 6

ఉచితంప్రాహురాచార్యా: సదృశం కిల యస్యయత్
ఉచితస్య హి యో భావ స్తదౌచిత్యం ప్రచక్షతే॥ 7

పదే వాక్యే ప్రబందార్థే గుణేలంకరణే రసే
క్రియాయాం కారకే లింగే వచనేచ విశేషణే॥ 8

ఉపసర్గే నిపాతే చ కాలే దేశే కులే వ్రతే
తత్త్వేసత్త్వేప్యభిప్రాయే స్వభావే సారసంగ్రహే॥ 9

ప్రతిభాయామవస్థాయాం విచారేనామ్న్యధాశిషి
కావ్యస్యాంగేషుచ ప్రాహురౌచిత్యం వ్యాపిజీవితమ్॥ 10

తిలకం బిభ్రతీ సూక్తి ర్భాత్యేకముచితం పదమ్
చంద్రాననేవ కస్తూరి కృతం శ్యామేవచాందనమ్॥ 11

ఔచిత్యరచితం వాక్యం సతతం సమ్మతం సతామ్
త్యాగోదగ్రమివైశ్వర్యం శీలోజ్వలమివ శ్రుతమ్॥ 12

ఉచితార్థ విశేషేణ ప్రబంధార్థ ప్రకాశ్యతే
గుణప్రభావ భవ్యేన విభవేనేవ సజ్జన: ॥ 13

ప్రస్తుతార్థోచిత: కావ్యే భవ్య: సౌభాగ్యవాన్గుణ:
స్యందతీందురివానందం సంభోగావసరోదిత:॥ 14

అర్థౌచిత్యవతా సూక్తిరలంకారేణ శోభతే
పీనస్తనస్థితేనేవ హారేణ హరిణేక్షణా ॥ 15

కుర్వన్ సర్వాశయే వ్యాప్తిమౌచిత్యరుచిరో రస:
మధుమాస ఇవాశోకం కరోత్యంకురితం మన:॥ 16

యథా మధుర తిక్తాద్యా రసా: కుశలయోజితా:
విచిత్రాస్వాదతాం యాంతి శృంగారాద్యాస్తథామిథ:॥ 17

తేషాం పరస్పరాశ్లేషాత్కుర్యాదౌచిత్య రక్షణం
అనౌచిత్యేన సంస్పృష్ట: కస్యేష్టో రససంకర:॥ 18

సగుణత్వం సువృత్తత్వం సాధుతా చ విరాజతే
కావ్యస్య సుజనస్యేవ యద్యౌచిత్యవతీ క్రియా॥ 19

సాన్వయం శోభతే వాక్యముచితైరేవ కారకై:
కులాభరణమైశ్వర్య మౌదార్యచరితైరివ ॥ 20

ఉచితైరేవలింగేన కావ్యమాయాతి భవ్యతాం
సామ్రాజ్యసూచకేనేవ శరీరం శుభలక్ష్మణా॥ 21

ఉచితైరేవ వచనై: కావ్యమాయాతి చారుతాం
అద్దైన్య ధన్యమనసాం వదనం విదుషామివ॥ 22
విశేషణై స్సముచితై ర్విశేష్యోర్థ: ప్రకాశతే
గుణాధికైర్గుణోదార: సుహృద్భిరివ సజ్జన:॥ 23
యోగ్యోపసర్గ సంసర్గై ర్నిరర్గల గుణోచితా
సూక్తిర్వివర్ధతే సంప త్సన్మార్గ గమనైరివ ॥ 24
ఉచిత స్థాన విన్యస్తైర్నిపాతై రర్థసంగతి:
ఉపాదేయై ర్భవత్యేవ సచివైరివ నిశ్చలా: ॥ 25
కాలౌ చిత్యేన యాత్యేవ వాక్యమర్థేన చారుతాం
జనావర్జన రమ్యేణ వేషేణేవ సతాం వపు: ॥ 26
దేశౌచిత్యేన కావ్యార్థ: ససంవాదేనశోభతే
పరంపరిచయాశంసీ వ్యవహార: సతామివ ॥ 27
కులోచితమౌచిత్యం విశోషోత్కర్షకారణం
కావ్యస్యపురుషస్యేవప్రియం ప్రాయస్సచేతసాం॥ 28
కావ్యార్థ: సాధువాదార్హ: సద్వ్రతౌచిత్యగౌరవాత్
సంతోషనిర్భరం భక్త్యా కరోతి జనమానసం॥ 29
కావ్యం హృదయసంవాది సత్యప్రత్యయ నిశ్చయాత్
తత్త్వోచితాభిధానేన యాత్యుపాదేయతాం కవే॥ 30
చమత్కారం కరోత్యేవ వచ: సత్త్వోచితం కవే:
విచార రుచిరోదార చరితం సుమతేరివ ॥ 31
అకదర్థనయా సూక్త మభిప్రాయసమర్పకం
చిత్తమావర్జయత్యేవ సతాం స్వస్థమివార్జవం॥ 32

స్వభావౌచిత్యమాభాతి సూక్తీనాం చారుభూషణం
అకృతిమమసామాన్యంలావణ్యమివ యోషితాం॥ 33
సారసంగ్రహవాక్యేన కావ్యార్థ: ఫలనిశ్చిత:
అదీర్ఘసూత్రవ్యాపార ఇవ కస్య న సంమత: ॥ 34
ప్రతిభాభరణం కావ్యముచితం శోభతే కవే:
నిర్మలంసగుణస్యేవ కులం భూతివిభూషితం ॥ 35
అవస్థోచిత మాధత్తే కావ్యం జగతి పూజ్యతాం
విచార్యమాణ రుచిరం కర్తవ్యమివ ధీమతాం ॥ 36
ఉచితేన విచారేణ చారుతాం యాంతి సూక్తయ:
వేద్యతత్త్వావబోధేన విద్యాఇవ మనీషిణాం ॥ 37
నామ్నా కర్మానురూపేణ జ్ఞాయతే గుణదోషయో:
కావ్యస్య పురుషస్యేవ వ్యక్తి: సంవాదపాతినీ ॥ 38
పూర్ణార్థదాతు: కావ్యస్య సంతోషిత మనీషిణ:
ఉచితాశీర్నృపస్యేవ భవత్యభ్యుదయావహా ॥ 39

– కారికావళి సేకరణ : రాంభట్ల పార్వతీశ్వర శర్మ
9247 85 95 80.

– 000 –